Teatrul Național: Caragiale față cu reacțiunea !

La 2 iulie 1888, I. L. Caragiale este numit director al *Teatrului Național* din capitala României, în timpul guvernării junimiste, în locul lui C. I. Stăncescu. Continua o tradiție de familie, fiindcă unchiul său, actorul Costache Caragiale, fusese primul director al scenei bucureștene.

Deși nu avea încredere în calitățile de administrator ale lui *Nenea Iancu*, Titu Maiorescu, ministru în revenitul la putere guvern junimist, chemat în ajutor, intervine totuși pe lângă Regină, astfel încât dramaturgul obține mult râvnitul post de director al primei scene a țării.

Numit în această funcție mult invidiată, Caragiale dovedește sârguință, conștiinciozitate, venind primul la serviciu, dis de dimineață, plecând ultimul din teatru, fără însă ca rezultatele muncii sale să se vadă în casieria teatrului. Manager controversat încă din prima zi, Caragiale recunoaște cu emfază: ”*Duc bine la tăvăleală; dovadă că pot fi, în același timp, și sufleor și copist la teatru”*. Afirmație care va fi taxată scump, cum vom vedea mai jos.

Intrând în conflict cu artiști de frunte ai *Teatrului Național*, proaspătul director găsește însă soluții costisitoare, semnând contracte pentru spectacole în serie, pe scena teatrului bucureștean, cu actori străini celebri, cum ar fi Sarah Bernhardt (decembrie 1888) sau Ernesto Rossi (martie 1889).

În expoziția de documente din braseria *Casei Capșa*, avem fotografia cu autograf a faimoasei artiste, datată 1888, precum și povestea fabulosului succes repurtat de aceasta la București. Dar Caragiale invită la teatrul pe care îl conducea nu numai pe celebra divă a teatrului francez, ci și pe d-ra Teodorini (în septembrie), pe Alice Barbi, ”*cântăreața de salon*” de la *Filarmonica* din Viena, pe violonistul Toma Micheru, prietenul lui Eminescu (cf. Șerban Cioculescu, „*Viața lui I.L. Caragiale*”).

Istoria consemnează că la una dintre reprezentațiile Sarhei Bernhardt, din cursul lunii decembrie 1888, scriitorul dramaturg ar fi cunoscut-o pe viitoarea sa soție, Alexandrina Burelly, fiica unui cunoscut arhitect de succes al vremii, Gaetano Burelly, căruia îi cere mâna fiicei. Cu o viteză ameţitoare, cei doi se căsătoresc, la 7 ianuarie 1889, plecând în Italia, în voiaj de nuntă.

"Ziarele învrăjbite" constată cu maliţiozitate că actorii teatrului condus de Caragiale nu au fost invitați la ceremonie.

Sarah Bernardh la *Casa Capșa*, în anul 1888

Cu toate aceste eforturi, stagiunea 1888/1889 se dovedește un eșec total, un fiasco pe plan financiar dar și artistic, Caragiale devenind ținta criticilor vehemente ale presei dar și ale inamicilor săi.

Nu îi rămâne decât să demisioneze din funcția de director al *Teatrului Național*, la data de 5 mai 1889, dar pregătește o mică răzbunare, deschizându-și ulterior, peste drum de teatru, berăria *Gambrinus*.

Printre criticii înverșunați ai directoratului Caragiale se numără și Grigore Ventura, a cărui soție, actrița F. Vermont, făcea parte din trupa teatrului. De la ea, Grigore Ventura află detalii de culise: părtinire și favoritisme în angajarea unor tineri studenți de *Conservator*, promovarea acestora în dauna celor mai în vârstă, existența prea multor actori de comedie (10 la număr), angajări fără aprobarea *Comitetului Teatral*, primirea unor persoane aiurea în calitatea de societari ai *Teatrului Național*, lipsa de pe afiș a unor piese de valoare din repertoriul național și multe alte mișmașuri pe care le-ar pune la cale directorul cu pile.

Dar nu despre criticile acestui faimos Rică Venturiano avem să vorbim în aceste rânduri.

Avem în față un articol din *Revista Literară*, nr. 18, din 23 oct. 1888, scris de Th. M. Stoenescu (1860- 1919) scriitor, traducător, autor de piese de teatru, aflat la începuturile carierei în cercul de adepți ai lui Macedonski, apoi fondator al ”*Revistei Literare”* (1885), în care creionează în tușe grele un bilanț al marelui dramaturg, după doar 4 luni de la preluarea mandatului de director.

Numele acestuia apare și în celebrul proces al plagiatului lui Caragiale (acuzație nefondată, adusă de Const. Al. Ionescu – Caion -, în articolul *”Domnul Caragiale*”, tipărit în numărul 16 din 30 noiembrie 1901 al „*Revistei Literare”,* conduse de Th. M. Stoenescu), unde infamul prim redactor – CAION - aduce acuza unui închipuit plagiat. În timpul procesului, Th. M. Stoenescu declară în fața instanței că dezavuează acest gest al lui Constantin A. Ionescu (Caion). Din aceste împrejurări ne putem face desigur o opinie, conform căreia criticile lui Th. M. Stoenescu nu pot fi decât subiective, dată fiind rivalitatea dintre cele două curente, grupate în jurul *Literatorului,* respectiv al *Convorbirilor Literare*. Totuși, pentru savoarea limbajului și mulțimea de detalii

de culise prezente în articol am reprodus copios pasaje întregi din textul lui Th. M. Stoenescu.

Autorul este convins că un teatru al statului, precum este *Teatrul Național din București*, are nevoie de o *„administrație capabilă și onestă, un repertoriu ales, moral și instructiv, o trupă de artiști talentați și muncitori*". Nimeni nu ar avea a-i reproșa lui Caragiale nimic dacă acțiunile sale ar corespunde cu demnitatea rolului ce are a-l îndeplini în fruntea acestei instituții.

Însă, spune autorul, *„administrația domnului Caragiale se achită într-un mod greșit de atribuțiunile ei".*

Un manager ideal – *„bun administrator*" - trebuie să se înconjoare de un personal complet, activ, capabil și onest; să-și echilibreze bugetul astfel ca să nu treacă peste suma considerată ca venit, și în același nimic să nu-i lipsească; Directorul *Teatrului Național* este departe de această calitate.

Potrivit relatărilor unui vechi artist pensionar al *Teatrului Național*, venit să se confeseze în redacția ziarului, acesta a asistat consternat la un gest ieșit din comun: Caragiale l-a însoțit personal până în biroul casierului, a scos din buzunarul propriu cheile de la casa cu bani, a luat 100 de lei și i-a numărat el însuși pensia cuvenită. Ce înseamnă acest fapt: directorul nu are încredere în casier ?

Nicidecum, spune redactorul șef. Aceasta înseamnă că numitul casier împărțea cu directorul său responsabilitățile, trecându-și cheile dintr-un buzunar în altul….. Adică, „*administrația domnului Caragiale este asemenea tejghelei băcanului, unde toți băieții din prăvălie pot să schimbe și să dea rest."*

Dar revenind la situația din *Teatrul Național*, ziaristul constată lipsa unui director de scenă, cu atât mai mult cu cât actorii vechi au plecat din teatru, lăsând de izbeliște pe tinerii artiști, odinioară luați sub aripa protectoare a unui maestru al scenei și pregătiți cu răbdare de colegii lor mai în vârstă.

Obișnuit să se amestece în treburile casieriei, Caragiale și-a asumat și rolul unui director de scenă, cu rezultatul firesc: căderea ultimei *piese montate și jucate săptămâna trecută.*

La aceasta se mai adaugă și lipsa unui regizor veritabil, întrucât cel actual , deși manifestă multă bună voință, este tânăr și neexperimentat, fost șef de decoruri, „ *mereu aceleași*".

După dispariția lui Gatineau[1], Caragiale s-a mărginit la a apela la sufleori, transformându-i în regizori. Numai că aceștia nu au avut norocul lui Caragiale, care din sufleor[2] a devenit Director de teatru !

Privitor la buget, din păcate domnul Caragiale nu este echilibrist…. Se spune că, raportat la bugetele fostelor direcții, actualul buget realizează o economie de 16-18 mii de lei. Dar de unde aceste economii, spune autorul ? Ei bine, Caragiale, în calitate de *director finanțist* a tăiat fondul destinat montării de piese noi, dar a tăiat și lefurile a trei vechi actori de valoare: Nottara și soții Manolescu.

În felul acesta, ministrul ar putea să spună: „*Bravo Director ! Econom Director* !"

Fără actori de valoare și repertoriu nou, economia realizată este ca și nulă. Oare de ce făptuiește astfel domnul Caragiale ? Probabil pentru ca directorul teatrului „ *să-și prezinte hârțoagele dumnealui de piese, cu câțiva artiști hodorogiți sau mediocri"*.

Oare, pentru „*Noaptea Furtunoasă", „Scrisoarea pierdută*", *„Manevrele" și "Fiica lui Fabricius*" plătește statul peste o sută de mii de lei, plus locație, lumină, căldură etc ?

[1] Alexandre Gatineau (1812-1883) a fost un actor francez, stabilit la București în 1847. El este cel care a introdus în teatrul românesc funcția de director de scenă (regizor), ca o funcție artistică autonomă.

[2] Din inițiativa lui M. Pascaly, I.L. Caragiale este angajat sufleor la Teatrul Național (1871-1872). Rememorând întâmplări hazlii din lumea teatrului românesc al acelor vremuri, scriitorul le consemnează în „Din carnetul unui vechi sufleor"

„*Oare pentru aceasta se vinde cu toba plapoma bietului contribuabil ?*” *„Cred că nu”* - conchide autorul acestui articol. Deci, *bugetul domnului Caragiale este ca și personalul* !

Trecând la repertoriu, spune Stoenescu, acesta este jalnic de tot…., fiindcă „*Domnul Caragiale vrea să ne nemțească, și luați bine seamă, acest nemțofil e de temut, fiindcă are în spate o școală literară, de influența căreia numai bietul teatru scăpase.”*

Ca argument, criticul improvizat spune că repertoriul s-a deschis cu o piesă localizată în nemțește („*Manevrele de toamnă*”) și a continuat cu o alta tradusă din nemțește („*Fiica lui Fabricius*”, text semnat de Adolph Wilbrandt, tradus de P. Gusty), aceasta din urmă însă a căzut, zdruncinând cariera de director a domnului Caragiale.

Dacă aceste piese fără nici un fel de valoare literară ar fi fost urmate de piese semnate de autori români, se putea ierta domnului Caragiale acest păcat. Și chiar dacă repertoriul ar fi alcătuit din piese precum *Regele Lear*, tot nu ar fi de ajuns, fiindcă în teatru nu au mai rămas artiști care să poată juca aceste piese. Cum ar fi, de exemplu, I. Petrescu - actor bun, care culege succese dar în roluri de mâna a doua, în nici un caz nu este apt să joace rolul *Regelui Lear.*

De aceea, I. Petrescu este sfătuit să nu își pericliteze cariera, jucând într-o tragedie shakespeariană. Doar dacă este bolnav și vrea să își bată joc de sine însuși…..Cât despre Caragiale, lucru se explică: ”*cei mai mulți susțin că este reaua voință, care-l pune la cale să fețelească astfel pe artiști.”*

Unii susțin teoria conspirației, conform căreia Caragiale avea misiunea de a compromite teatrul cu desăvârșire, astfel încât statul să îi suprime total subvenția, să rămână fără stăpân adică, iar în final să fie *luat în monopol* de însuși actualul său director, pentru a se juca doar piesele sale !

În concluzie, în repertoriul pe anul 1888, *Teatrul Național* nu are nici dramă, nici tragedie, nici comedie înaltă; „*nu avem, fiindcă nu are cine să le joace: când lipsesc capetele, coadele nu sunt bune la nimic.”*

Trupa dramatică a teatrului, alcătuită din artişti bătrâni, este asemenea unor cai de regiment ieşiţi la pensie: *când aud marşul, ciulesc urechile dar nu mai au putere să iasă din grajd !*

Cât despre artiştii tineri, de primă linie, aceştia există, deşi trei dintre ei lipsesc din teatru, iar fără Nottara, Manolescu şi soţia sa nu se poate juca nici o piesă de succes.

Aşa este, marii actori C. Nottara, Grigore Manolescu şi soţia sa, Aristiţa Romanescu, nu mai figurau printre stelele teatrului, dar din cu totul alte motive: cuplul Grigore Manolescu – Aristiţa Romanescu semnaseră un contract mai avantajos cu o trupă din provincie, pe când C. Nottara refuza să dea ochii cu acela care îi sedusese nevasta şi căruia îi reproşase: ”C*oane Iancule, înţeleg să îmi iei soţia, dar şi halatul, şi papucii ?”*, ştiută fiind escapada amoroasă având ca protagonist pe I. L. Caragiale şi pe soţia marelui actor, Amelia Welner, scandal care a făcut deliciul presei mondene a timpului.

Aşadar, spune Th. M. Stoenescu, în locul celor de mai sus, Caragiale ţine în teatru 12 comici, şi crede a se mândri cu ei, precum s-ar lăuda un circ, ce are pe schema sa 12 clovni, dar lipsesc total artiştii gimnaşti, cei ce execută în faţa spectatorilor exerciţii de forţă.

Pentru toate aceste lipsuri, scrie autorul, ar trebui să mulţumim domnului Ministru al Cultelor, care a ştiut să-l răsplătească pe Caragiale după merite: n-a trecut multă vreme „*după purtarea cuviincioasă şi morală cu care domnul Caragiale a onorat căminul familiei artistului Nottara, şi domnul ministru se grăbi a-l numi director de teatru: aceasta, fără îndoială, pentru ca societatea artistică să ia exemplu şi să se moralizeze la rândul său, imitându-l pe director. Ce e drept, unui astfel de caracter, i se cuvenea o asemenea răsplată.”*

Aici se încheie filipica lui Th. Stoenescu împotriva directoratului lui Caragiale în fruntea *Teatrului Naţional*.

În ciuda criticilor răuvoitori dar și a lăudătorilor de serviciu (*Claymoor*, de exemplu), avem motive să credem că acest cârtitor condei al lui Th. M. Stoenescu se afla în mare eroare criticându-l pe Caragiale.

În anul 2010 făceam cunoscută o fotografie unicat, din anul 1888, înfățișându-i pe Mihai Eminescu și Veronica Micle, stând alături, aflați într-un grup de actori ai *Teatrului Național*, avându-i în prim plan pe I. L. Caragiale. Fotografia înfățișează un peisaj de vară/toamnă, probabil lunile iulie, august, septembrie, octombrie, și un grup de personaje (35-40), aflate la fosta *Piață a Națiunii*, actualmente *Piața Unirii*.

Pare ciudat, dar în prim plan apare reprezentarea simbolică a unui duel, o bastonadă, ceea ce numai pe scenă se putea petrece. Legenda spune că cei doi belicoși bărbați sunt I. L. Caragiale și actorul Ștefan Iulian, între ei, în rol de arbitru, aflându-se Iancu Brezeanu, cel în legătură cu care istoricii teatrali recunosc faptul că a fost descoperit de marele dramaturg.

De asemenea, printre personaje s-ar afla și Aristizza Romanescu, ceea ce ar infirma spusele răutăcioase ale lui Th. C. Stoenescu, conform cărora Caragiale i-ar fi îndepărtat pe marii actori ai *Teatrului Național* din motive personale.

De altfel, acest critic al directoratului lui Nenea Iancu (Stoenescu a cochetat printre altele și cu arta scenei, înființând un curs de declamație actoricească) spune că, pentru a nu fi schimbat, Caragiale însuși ar fi căzut în genunchi, în fața Reginei Carmen Sylva.

Deși a introdus o disciplină riguroasă în teatru, supraveghind orice activitate desfășurată aici (era controlor de bilete, ajutor de mașinist), aducând chiar câteva inovații în cadrul unui spectacol, care s-au păstrat și după ce a plecat din fruntea direcției: aprinderea luminii în foaier, în antract, închiderea luminii în sala, înainte de ridicarea cortinei, succesul de public l-a ocolit.

Cu toate acestea, cu săli pline sau uneori goale, Caragiale participa la toate spectacolele, printre spectatori dar, mai ales, impunea membrilor comitetului teatral să etaleze o ținută impecabilă: frac și pantaloni cenușii, de gală.

1888 - Fotografie de grup: M. Eminescu, Veronica Micle, A. Vlahuță, I.L. Caragiale. Ștefan Iulian, Aristizza Romanescu, Iancu Brezeanu.

Supus unui tir concentrat de acuze, atacuri și calomnii, pierzând pe mâna ”*onoratei instanțe*” un proces - CAION - în care judecătorii exonerează pe calomniator de orice vină, marele scriitor se expatriază la Berlin, în anul 1904, mărturisind: *„ Nu mai pot trăi aici ! E prea grea duhoarea !* ”

Implorat de A. Vlahuță să revină în patrie, Caragiale scrie prietenului său cu obidă:

” Pentru nimic în lume n-aş părăsi acest colţ de viaţă străină pentru a mă reîntoarce în patrie. Să mai văd ceea ce am văzut, să mai sufăr ceea ce am suferit, aceleaşi mutre, aceleaşi fosile cari conduc viaţa publică, otrăvindu-te numai cu privirile lor stupide şi bănuitoare. Nu, dragul meu, nu. M-am exilat şi atâta tot. Aerul de aicea îmi prieşte, sunt mulţumit cu ai mei şi n-am ce căuta

într-o ţară unde linguşirea şi hoţia sunt virtuţi, iară munca şi talentul, viţii demne de compătimit”.

Cât adevăr, câtă tristețe……

Dan Toma Dulciu

Viena

26.01.2018